

การถอดบทเรียนการเรียนรู้สุขภาพชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย
อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

LESSON LEARNED FROM LEARNING COMMUNITY HEALTH CARE OF
NONGSARAI DISTRICT, PHANOMTHUAN, KHANCHANABURI

พัฒนัชดา โยคะนิตย์*
นรินทร์ สังข์รักษา**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อ
1) ถอดบทเรียนการเรียนรู้ด้านสุขภาพชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
2) ศึกษากระบวนการปฏิบัติที่ดีด้านสุขภาพของชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
พื้นที่ในการศึกษาเลือกตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน
และประชาชน กลุ่ม / องค์กรชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) และบุคลากรสาธารณสุข
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและการทำงานที่ภาคสนาม โดยผู้วิจัยใช้
การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการวิเคราะห์หลังปฏิบัติ
รวมถึงการวิเคราะห์เอกสาร

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนหนองสาหร่ายมีทุนทางสังคมที่สำคัญ มีการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน
ของคนในชุมชน มีการสร้างเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดแนวทางการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ซึ่งปัจจัยสู่
ความสำเร็จของชุมชนหนองสาหร่ายนี้จัดทำเป็นยุทธศาสตร์ของชุมชนอยู่ดีมีสุข การจัดกิจกรรมด้านสุขภาพ
ก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันของชาวบ้านจนประสบความสำเร็จ รวมถึงการจัดการความรู้และใช้ความรู้ที่มี
อยู่ในตัวบุคคลของคนหนองสาหร่ายออกมาใช้ในการพัฒนา มีการทำงานที่เป็นระบบเป็นของตนเอง เป็น
กระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ก่อให้เกิดประชาคมสุขภาพตำบล โดยเริ่มต้นจากสิ่งที่มีอยู่และพัฒนาต่อจากฐานราก
เดิมที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำของชุมชน นับเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ทั้งยังใช้ตัวแบบงาน
ด้านสาธารณสุขสามารถเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาในมิติอื่น ๆ ด้วย การพัฒนาของหนองสาหร่ายเป็นการพัฒนา
ชุมชนต้นแบบอย่างบูรณาการ ที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนหนองสาหร่าย

* นักศึกษาปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

** อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

This research study is based on the methodology of Qualitative Research. The purposes of this study were 1) to distill the Lesson of Community Health Care of Nong-Sarai District, Phanomthuan, Khanchanaburi 2) to study the good practice of healthy process for Nong-Sarai Community, Phanomthuan, Khanchanaburi. Key informations of this research received from community leader, people, Community Organization, Health Volunteer and health care personals. Research instruments are non-structured interview dual with field note. Researcher made a deeply interview together with observing, focus group discussion and After Action Review including the study of documentary analysis.

The results of this research are found that Nong-Sarai Community has the coordination of learning process in the community which we are aware that this community has the Social Capital. Apart from this, they also build the learning process in order to originate the concrete object in the community. Factor to bring Nong-Sarai to get successful is arranging the Community Health Care Strategy. Providing the healthy activities also creates the unity to this community. Community is people can join and bring there knowledge to enhance their living life to be better. They have their own work process by originating from their social capital which is an important thing to community develop health care center for the district. This strategy is the model of public health which can be applied to other development as appropriate. The study of Nong-Sarai community is the Integration that is led to the strength of this community

บทนำ

สุขภาพเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตและสังคม เป็นพื้นฐานแห่งชีวิตเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาและคาดหวังให้ตนเองมีสุขภาพดี ประชาชนที่มีคุณภาพจึงควรมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณและมีสุขภาพะทางปัญญา นอกจากนี้ยังเป็นผู้มีความรู้ ความคิดอย่างมีเหตุผล รวมทั้งมีการตัดสินใจที่เหมาะสมสามารถเป็นที่พึ่งพิงของบุคคลในครอบครัวและชุมชน (ประเวศ วะสี, 2541:24) การสร้างสุขภาพนับได้ว่าเป็นความสำคัญและเป็นหัวใจในการพัฒนาการจัดการสุขภาพ ให้มีความยั่งยืน โดยเน้นการควบคุมปัจจัยเสี่ยงและส่งเสริมปัจจัยเสริมที่เหมาะสม การควบคุมปัจจัยเสี่ยงที่เป็นตัวบั่นทอน

ให้สุขภาพอ่อนแอ ระบบสุขภาพภาคประชาชนจึงเป็นมิติใหม่ของงานสาธารณสุขมูลฐานอย่างเป็นระบบและเป็นกระบวนการ ทำงานแบบรวบยอด เป็นเรื่องของการคิดการตัดสินใจของชุมชนในการพัฒนาชุมชนของตนเองว่าจะทำอะไร แคไหน อย่างไร เมื่อใด เป็นไปตามความคิดความจำเป็นและความต้องการของชุมชน(สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ.2550-2554 : 14)

ตำบลหนองสาหร่ายเป็นตำบลตำบลหนึ่งในอำเภอพนมทวน ที่มีเรื่องราวความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งได้ถูกกล่าวถึงและนำมาถ่ายทอดเป็น

บทเรียนอันทรงคุณค่ามากมาย เช่น หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง วิสาหกิจชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ชาวหนองสาหร่ายยังมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยสอดส่องดูแลสุขภาพซึ่งกันและกันด้วยโดยตั้งเป็นชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข (อส.) ซึ่งมีความเอาใจใส่ต่อสุขภาพของคนในชุมชน มีการร่วมแรงร่วมใจระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชนในด้านสาธารณสุข ความเอาใจใส่ของประชาชนที่มีต่อสุขภาพของตนเอง และระบบการจัดการสุขภาพของคนในชุมชนเดียวกัน ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันของคนในชุมชน จนทำให้ชาวบ้านหนองสาหร่ายมีสุขภาพดีถ้วนหน้าตลอดจนเป็นแหล่งศึกษาดูงานด้านสาธารณสุขจากหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชน จากสภาพการณ์และผลสำเร็จดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยได้รับความเข้มแข็งของชุมชน ตลอดจนการจัดการภายในชุมชนในด้านต่างๆผู้วิจัยในฐานะนักพัฒนศึกษาที่ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศและทำงานเกี่ยวกับการสาธารณสุขจึงมีความสนใจที่จะศึกษา การถอดบทเรียนการเรียนรู้ระบบสุขภาพชุมชนตำบลหนองสาหร่าย ที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินการด้านระบบสุขภาพ พร้อมทั้งสามารถนำไปถ่ายทอดต่อชุมชนอื่น ๆ ได้ อีกทั้งศึกษาบทเรียนเพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ที่จะพัฒนาต่อไปอย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อถอดบทเรียนการเรียนรู้ด้านสุขภาพชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อศึกษากระบวนการปฏิบัติที่ดีด้านสุขภาพของชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “ถอดบทเรียนการเรียนรู้สุขภาพของชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี” ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งประกอบด้วยการใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาบทเรียนการเรียนรู้สุขภาพของชุมชนตำบลหนองสาหร่าย สำหรับหน่วยวิเคราะห์ในการวิจัย (Unit of Analysis) นั้น ผู้วิจัยได้เลือกตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เป็นพื้นที่ในการวิจัย ซึ่งการเก็บข้อมูลการวิจัยนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการวิเคราะห์หลังปฏิบัติ (After Action Review : AAR) ซึ่งผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะ เชิงพรรณนา (Description) และพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเองและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชน ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 4 กลุ่ม ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนและประชาชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อส.) และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (สถานีอนามัยบ้านสระลุมพุก สถานีอนามัยประจำตำบล) ในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยใช้วิธีการเทคนิคลูกโซ่ (Snowball) กลุ่มละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน ซึ่งในการสัมภาษณ์นี้ได้ใช้แนวคำถามที่เป็นคำถามปลายเปิดซึ่งมีความยืดหยุ่นสูงเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลหลักสามารถพูดคุยเรื่องต่างๆ ได้อย่างอิสระ การพูดคุยตั้งอยู่บนฐานของความเต็มใจที่จะตอบคำถามของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีการจดบันทึกในประเด็นสำคัญ ๆ และผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์หลังเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่วิจัยทันที

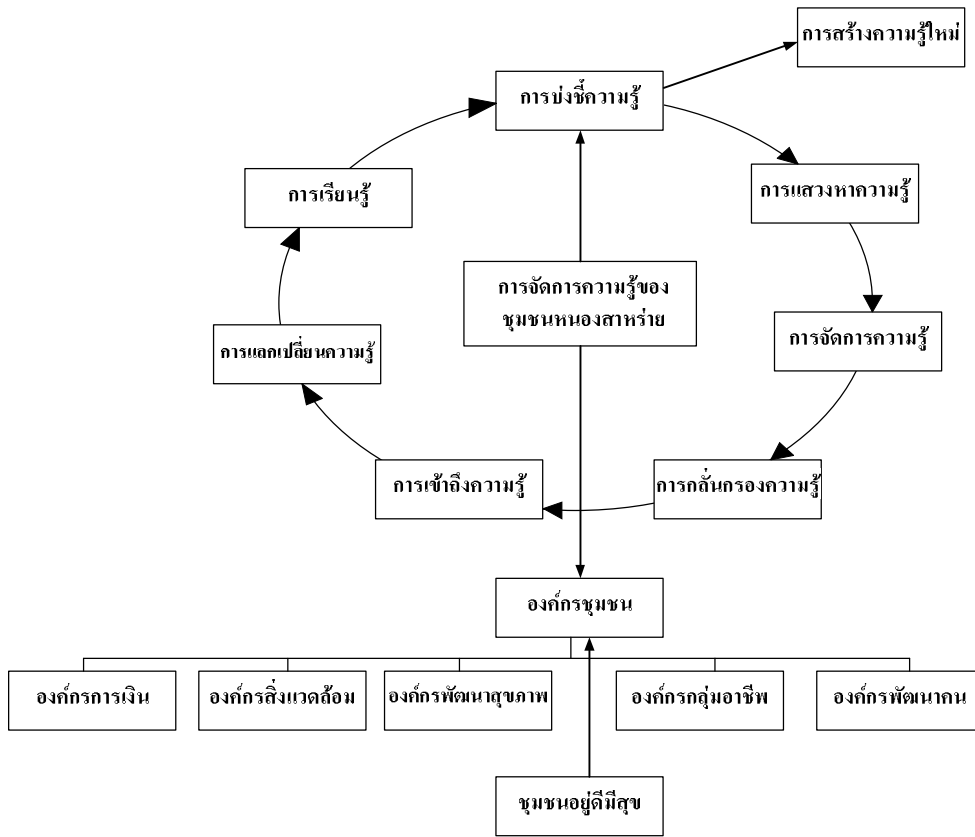

ผลการศึกษา

1. ชุมชนหนองสาหร่ายมีบทเรียนการเรียนรู้ที่หลากหลายที่สามารถเป็นต้นแบบให้แก่ชุมชนอื่นสามารถนำไปปรับใช้ได้ มีการประยุกต์บทเรียนสุขภาพชุมชน ที่นำการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านและการดูแลสุขภาพแบบสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน มีการปรับ การดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชนแบบเชิงรุก กล่าวคือ การให้ “บริการสุขภาพ” ที่ปรับเปลี่ยนจากการตั้งรับมาเป็น “เชิงรุก” เดินหน้าเข้าหาเพื่อแก้ไขปัญหา รวมทั้งมีทักษะต่อสุขภาพและความเจ็บป่วย โดยเน้นการส่งเสริมและป้องกันโรครมากกว่าการรักษาหรือซ่อมสุขภาพ มีการรับนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขมาปฏิบัติ และนำมาปรับให้เข้ากับบริบทของหนองสาหร่าย มีการปรับการทำงานหาทิศทางและเป้าหมายการทำงานใหม่ด้วยตนเอง มีระบบการทำงานเป็นขั้นตอน มีการจัดทำแผนชุมชนโดยรวบรวมข้อมูลปัญหาของชุมชนแล้วเปิดเป็นเวทีชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้รู้สภาพปัญหาของตนเอง รวมถึงการระดมสมองเพื่อช่วยคิดหาสาเหตุและแนวทางการแก้ปัญหา หลังจากนั้นก็ยกเป็นแผนชุมชนจากการทำงานที่ผ่านมาของหนองสาหร่ายพบว่า ประชาชนชาวหนองสาหร่ายมีสุขภาพดี ไม่มีโรคติดต่อเกิดในชุมชน นอกจากลดการเกิดโรคแล้วยังสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ด้านการสร้างเสริมสุขภาพด้วยนอกจากนี้ยังสามารถสร้างพลังชุมชนให้เกิดขึ้นด้วย โดยการทำงานต่าง ๆ ในหนองสาหร่ายจะเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก เพราะทุนทางสังคมของหนองสาหร่ายคือความมีศักยภาพของคนในชุมชน นอกจากการทำแผนชุมชนแล้วหนองสาหร่ายได้กำหนดให้มียุทธศาสตร์ชุมชนที่ว่าด้วยเรื่องสุขภาพด้วย

2. การบริหารจัดการต่างๆของตำบลหนองสาหร่ายใช้หลักการบูรณาการให้ทุกองค์กรและทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการทำงานและการทำงานต่าง ๆ ต้องก้าวไปพร้อม ๆ กัน ทำให้เกิดการเรียนรู้

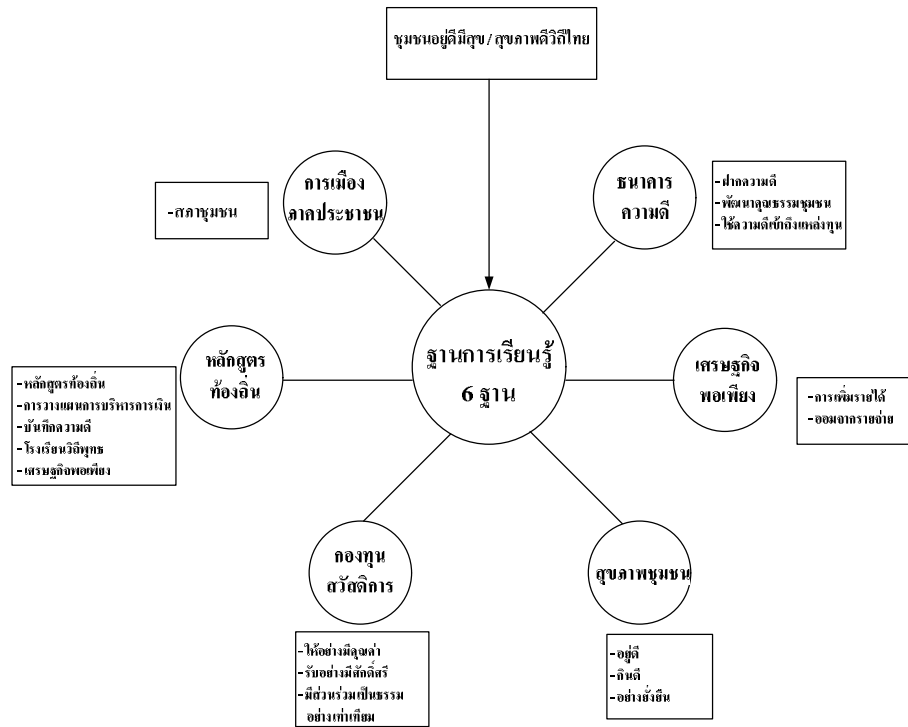
และการพัฒนาทุกด้านในตำบลหนองสาหร่าย นอกจากจะเกิดการพัฒนาแล้วยังทำให้เกิดความยั่งยืนด้วย จากการทำงานที่ผ่านมาของหนองสาหร่ายทำให้เกิดแนวทางต่าง ๆ ในการทำงานและส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่ดีด้านสุขภาพรวมถึงงานด้านการพัฒนาอื่น ๆ การสร้างและการจัดการความรู้ของหนองสาหร่ายมีวิธีการปฏิบัติตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) การบ่งชี้ความรู้ เช่น พิจารณาว่า วิสัยทัศน์/ พันธกิจ/ เป้าหมายคืออะไร และเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เราจำเป็นต้องรู้ อะไร, ขณะนี้เรามีความรู้อะไรบ้าง, อยู่ในรูปแบบใด, อยู่ที่ใคร 2) การสร้างและแสวงหาความรู้ เช่น การสร้างความรู้ใหม่, แสวงหาความรู้จากภายนอก, รักษาความรู้เก่า, กำจัดความรู้ที่ไม่ได้ใช้แล้ว 3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ เป็นการวางโครงสร้างความรู้เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต 4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ เช่น ปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน, ใช้ภาษาเดียวกัน, ปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์ 5) การเข้าถึงความรู้ เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้นั้นเข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT), Web board , บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นต้น 6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ทำได้หลายวิธีการ โดยกรณีเป็น ความรู้แจ้งชัด(Explicit Knowledge) อาจจัดทำเป็นเอกสาร, ฐานความรู้, เทคโนโลยีสารสนเทศ หรือกรณีเป็น ความรู้ฝังลึก(Tacit Knowledge) อาจจัดทำเป็นระบบ ทีมข้ามสายงาน, กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม, ชุมชนแห่งการเรียนรู้, ระบบพี่เลี้ยง, การสับเปลี่ยนงาน, การยืมตัว, เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ 7) การเรียนรู้ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่น เกิดระบบการเรียนรู้จากสร้างองค์ความรู้, นำความรู้ไปใช้, เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ และหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง ดังแผนภาพ

แผนภาพ การจัดการความรู้ชุมชนหนองสาหร่าย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าชุมชนหนองสาหร่ายมีการสร้างการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชนผ่านรูปแบบของกิจกรรม ซึ่งได้แก่ ฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ ของตำบลหนองสาหร่าย จากกลุ่มพลังชุมชน 5 องค์กร คือ 1) องค์กรการเงิน 2) องค์กรพัฒนาด้านสุขภาพ (อสม.) 3) องค์กรกลุ่มอาชีพ 4) องค์กรพัฒนาคน และ 5) องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม มีบทบาทสำคัญในการรวมกลุ่ม รวมคน พัฒนาความรู้เฉพาะทางในการแก้ปัญหาชุมชน ใช้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เกิดกระบวนการการคิดค้นแนวทางการแก้ปัญหาที่มาจากฐานข้อมูลชุมชนสร้างเป้าหมายร่วมกันในการ “สร้างชุมชนอยู่ดีมีสุข”

ผลักดันให้เกิดยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นที่มาจากฐานชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของชุมชนตั้งแต่ระดับกลุ่มพลังชุมชน 5 องค์กร พัฒนาความรู้จากประสบการณ์ ผ่านการปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง มีความยืดหยุ่น พัฒนา ปรับตัวอย่างไม่หยุดยั้งจนเกิดเป็นฐานการเรียนรู้ 6 ฐานการเรียนรู้ ดังนี้ ฐานการเรียนรู้ที่ 1 ธนาคารความดี ฐานการเรียนรู้ที่ 2 เศรษฐกิจพอเพียง ฐานการเรียนรู้ที่ 3 สุขภาพชุมชน ฐานการเรียนรู้ที่ 4 กองทุนสวัสดิการ ฐานการเรียนรู้ที่ 5 หลักสูตรท้องถิ่น ฐานการเรียนรู้ที่ 6 การเมืองภาคประชาชน จากฐานการเรียนรู้ทั้ง 6 ฐานนี้ สามารถนำมาเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพ ฐานการเรียนรู้ของชุมชนหนองสาหร่าย

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการศึกษา

ประเด็นที่ 1 ถอดบทเรียนการเรียนรู้สุขภาพชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

บทเรียนการเรียนรู้สุขภาพชุมชนตำบลหนองสาหร่าย เริ่มจากการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน ต่อมาวิวัฒนาการทำให้การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน เปลี่ยนเป็นการดูแลสุขภาพแบบสมัยใหม่ โดยมี กระบวนการต่าง ๆ เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ปัจจุบันชุมชนหนองสาหร่ายมีการกระตุ้นและแรงจูงใจให้ชาวบ้านสนใจการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านและแบบสมัยใหม่เพิ่มมากขึ้น มีการประยุกต์ใช้การดูแลสุขภาพทั้งแบบพื้นบ้านและแบบสมัยใหม่เข้าด้วยกัน คือ การพลิกฟื้นนำเอาภูมิปัญญา องค์ความรู้ ให้กลับมามีบทบาทสำคัญในระบบสุขภาพร่วมกับการ

แพทย์สมัยใหม่ โดยมีการพัฒนาและต่อยอดความรู้ การแพทย์พื้นบ้านที่มีประโยชน์ ซึ่งเป็นกลยุทธ์สำคัญ ในการพัฒนาความรู้ และข้อมูล ถือได้ว่าเป็น ทรัพยากรสุขภาพที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการ ดำเนินงานเพื่อให้เกิดการพัฒนาสุขภาพของประชาชน ชาวหนองสาหร่าย ซึ่งประวัติศาสตร์ แส่นักก็ดี (2550) กล่าวว่า การถอดบทเรียน ควรจะเกิดขึ้นต่อจาก การสรุปบทเรียน คือ การถอดบทเรียนเป็นเสมือน การดึงเอาบางสิ่งบางอย่างออกมาจากบทเรียนที่มีอยู่ สิ่งที่จะได้จากการถอดบทเรียนอาจจะได้งานหรือความ ล้ำเรื่องที่มีกนิยมเรียกว่า Best Practice รวมทั้งความ ล้มเหลวที่เกิดขึ้น (Bad Practice) หลักในการถอด บทเรียนจึงอยู่ที่กรอบแนวคิดที่เราจะใช้ในการถอด บทเรียน อาจจะเปรียบได้กับตาข่ายดักจับประเด็น เช่น ต้องการถอดบทเรียนการบริหารการพัฒนา

องค์กร อาจจะเลือกเอาการทำ SWOT ในการวิเคราะห์เพื่อถอดบทเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ไพรวลัย เศษโกศล (2546) ได้อธิบายถึงการจัดการทั้งในเชิงธุรกิจและการจัดการขององค์กรชาวบ้าน และการจัดการทางด้านสุขภาพของชุมชน เมื่อเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการของแนวคิดดังกล่าวพบว่า ชุมชนหนึ่งก็เปรียบเหมือนกับองค์กรหนึ่งที่ต้องมีการจัดการเพื่อที่จะทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนดำเนินการได้ โดยที่การจัดการนี้เป็นการเน้นหลักการทำงานที่มีกลไกของการทำงาน เพื่อที่จะทำให้งานจะสำเร็จลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2546) กล่าวว่า กระบวนการที่คนในชุมชนสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อการมีสุขภาพดีคือ การดูแลสุขภาพตนเอง ถือได้ว่าเป็นระบบการแพทย์ของประชาชน (Lay Medical System) ซึ่งเป็นระบบที่มีมาก่อนที่ระบบการแพทย์วิทยาศาสตร์หรือแพทย์ตะวันตก คนในชุมชนมีการดูแลสุขภาพทั้งในภาวะปกติและเจ็บป่วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นการจัดการในส่วนที่เป็นบทบาทของประชาชน (Popular Sector)

ประเด็นที่ 2 การปฏิบัติที่ดีด้านสุขภาพชุมชน ตำบลหนองสาหร่าย

แนวทางการปฏิบัติที่ดีด้านสุขภาพของชุมชนหนองสาหร่ายนั้นมีขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ อย่างเป็นลำดับ ประกอบกับคนในองค์กรและชุมชนมีความสามารถและเก่ง มีการแบ่งงานโดยพิจารณาจากความสามารถเป็นหลัก เพื่อให้งานดีและมีคุณภาพ ซึ่งคนทำงานก็ทำงานตามศักยภาพที่ตนมี เป็นการสนับสนุนให้คนในชุมชนรู้จักแบ่งงานแบ่งหน้าที่กันทำ และสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน ทำให้ไม่มีการเกี่ยงกันทำงาน ประกอบกับมีการวางเป้าหมายที่ชัดเจนว่าต้องการทำอะไร มีการวัดการประเมินเป็นขั้นตอน สร้างการเรียนรู้ร่วมกัน มีการลองผิดลองถูกไปด้วยกัน ช่วยกันระดมความคิดแก้ปัญหา การจัดกิจกรรมด้านสุขภาพก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันของชาวบ้าน มีกระบวนการทำงานที่เป็นขั้นตอนเป็น

ของตนเอง เป็นกระบวนการสำคัญที่จะช่วยให้ก่อเกิดการทำประชาคมสุขภาพตำบล โดยเริ่มต้นจากสิ่งที่มีอยู่และพัฒนาต่อจากฐานรากเดิมที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะผู้นำของชุมชน นับเป็นทุนเริ่มต้นที่สำคัญยิ่ง สอดคล้องกับ บุญดี บุญญากิจ และ กมลวรรณ ศิริพานิช(2545) ที่กล่าวเกี่ยว Best Practices ว่าคือการปฏิบัติทั้งหลายที่สามารถก่อให้เกิดผลที่เป็นเลิศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “เป็นการค้นพบวิธีการทำงานที่ผู้ปฏิบัติงานได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ในการพัฒนาคุณภาพ ทำให้บรรลุผลลัพธ์ที่ตอบสนองความคาดหวังของผู้เกี่ยวข้อง และเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้องค์กรนั้นประสบความสำเร็จและก้าวสู่ความเป็นเลิศ” นอกจากนี้เจษฎา แซ่มประเสริฐ (2550) ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ในตัวตน (Tacit Knowledge) และความรู้ที่เด่นชัด (Explicit Knowledge) มาแบ่งปันใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร โดยการผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีและความสามารถของคนเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม และ การใช้กระบวนการจัดการความรู้ (KM) เพื่อค้นหาวิธีการปฏิบัติที่ดี (Best Practices) อาจใช้กิจกรรมเยี่ยมชมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Site Visit) ด้วยระบบ Give และ Take เพื่อให้ง่ายต่อการค้นพบวิธีการปฏิบัติที่ดี จนปรากฏเป็นความรู้ที่เด่นชัด (Explicit Knowledge) แล้วนำไปจัดเก็บเป็นฐานข้อมูลก็จะสามารถแบ่งปันและนำไปใช้ในการพัฒนาองค์กรให้ประสบความสำเร็จและก้าวสู่ความเป็นเลิศ ซึ่งบทเรียนที่หนองสาหร่ายได้รับนั้นมีปัจจัยด้วยกันหลายอย่างที่ส่งผลให้สุขภาพชุมชนตำบลหนองสาหร่ายประสบความสำเร็จ การถอดบทเรียนการเรียนรู้ด้านสุขภาพชุมชนตำบลหนองสาหร่าย มีการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน รวมถึงการจัดการความรู้และดึงเอาความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลของคนหนองสาหร่ายออกมาใช้ในการพัฒนา และสร้างเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดแนวทางการ

ปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของชุมชนหนองสาหร่าย การเรียนรู้ของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชนในวิถีทางที่ทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน การสร้างความเข้มแข็งชุมชนจึงเป็นหนึ่งเดียวกับการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนชุมชนที่อุดมไปด้วยชีวิตสาธิตที่มีสุขภาพดี หรือชุมชนที่มีประชาสังคมที่เข้มแข็ง จึงมิได้เป็นอะไรอื่นนอกจากชุมชนแห่งการเรียนรู้ นอกจากนี้งานด้านสาธารณสุขยังสามารถเชื่อมโยงไปยังงานด้านการพัฒนาอื่น ๆ ด้วย การพัฒนาของหนองสาหร่ายเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการ โดยเน้นให้เกิดการพัฒนาในทุกด้านไปพร้อม ๆ กัน

2. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การมีสุขภาพดีเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา การมีสุขภาพดีไม่ได้หมายความว่าไม่มีโรค หรือการที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจเท่านั้น แต่การมีสุขภาพดีนั้นหมายรวมถึงความสมดุลต่าง ๆ ทั้งสิ่งแวดล้อม จิตวิญญาณ สังคมและชุมชน การมีสุขภาพดีจึงไม่ใช่เรื่องเฉพาะร่างกายเท่านั้นแต่มีองค์ประกอบหรือปัจจัยอื่นเป็นตัวหนุนเสริมด้วยการดูแลสุขภาพของชุมชนจึงไม่ใช่หน้าที่ของคนใดคนหนึ่งในชุมชนแต่เป็นหน้าที่ของทุกคนที่ควรดูแลเอาใจใส่กันและกันชุมชนและสังคมที่มีสุขภาพทางจิตวิญญาณดีไม่ได้แปลว่าชุมชนหรือสังคมนั้นไม่มีปัญหา แต่หมายถึงชุมชนหรือสังคมนั้นสามารถจัดการกับปัญหาเหล่านั้นได้ การจัดการปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนนั้นไม่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยคนเพียงคนเดียว แต่ต้องอาศัยปัจจัยหลาย ๆ อย่างร่วมกันเพื่อให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาได้ อีกทั้งเป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนให้สามารถพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการได้ ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอ

2.1 ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. ควรมีการจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพชุมชนร่วมกันของภาคีเครือข่าย ในรูปแบบของแผนชุมชนด้านสุขภาพหรือการจัดทำแผนยุทธศาสตร์สุขภาพดีวิถีไทย

2. ควรสนับสนุนในรูปแบบภาคีสร้างภาคีเครือข่ายด้านสุขภาพ และร่วมกันจัดทำแผนยุทธศาสตร์ เพื่อหาแนวทางในการจัดการสุขภาพของชุมชนร่วมกัน

3. ควรสนับสนุนการปรับกลยุทธ์การพัฒนาเพื่อสร้างแนวทางการปฏิบัติที่ดีที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและนโยบายสุขภาพดีวิถีไทย

4. ควรสนับสนุนให้ชุมชนที่มีความเข้มแข็งด้านสุขภาพสามารถที่จะกำหนดชะตาชีวิต (Self-Determination) ในการจัดการสุขภาพด้วยตนเองและชุมชนลดการพึ่งบริการจากรัฐ

5. ควรมีการปรับปรุงฐานการเรียนรู้ของชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน เพื่อให้ชุมชนได้รับบทเรียนการเรียนรู้ที่เป็นปัจจุบัน และทันต่อเหตุการณ์เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพให้แก่คนในชุมชน

2.2 ข้อเสนอเชิงการนำไปใช้

1. ควรมีการให้ชุมชนนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปปรับใช้ หรือนำไปบูรณาการให้เข้ากับแผนงานในปัจจุบันของชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ของโรคในปัจจุบัน

2. เป็นข้อมูลสะท้อนให้ชุมชนได้รับทราบการปฏิบัติที่ดีที่เป็นจุดเด่นของชุมชนเพื่อให้การปฏิบัติที่ดีดำรงอยู่ต่อไป และรับทราบแนวทางการปฏิบัติที่ควรปรับปรุงเพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นเลิศในอนาคต

3. การสร้างการมีส่วนร่วมในการทำประชาคมอย่างต่อเนื่อง ในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการทำกิจกรรมของชุมชน

4. ควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ชุมชนสุขภาพต้นแบบให้กับชุมชนอื่น ๆ

5. ควรมีการเพิ่มฐานการเรียนรู้ในด้านการจัดการความรู้เฉพาะเรื่อง

2.3 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ในการพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ เช่น สังคม วัฒนธรรม การเมือง ฯลฯ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชุมชน โดยใช้การวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. ควรมีการเทียบเคียง (Benchmarking) การพัฒนาสุขภาพชุมชนของหน่วยงานหรือชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทสอดคล้องกัน
3. ควรมีการประมวลผลเชิงปริมาณ เพื่อสนับสนุนงานวิจัยให้เกิดเชิงประจักษ์ (Empirical Data) ยิ่งขึ้น
4. ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดการด้านสุขภาพ (Health Knowledge Management) ที่นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน
5. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างนักวิจัยชุมชนในพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- ชัตพันธ์ ชุมนุสนธิ. (2551). การเสริมสร้างพลังอำนาจของคนพิการ กรณีศึกษา : ศูนย์การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ จังหวัดนครปฐม. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. (2543). กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : ประชาคม ประชาสังคม. ขอนแก่น: พิมพ์ที่โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- บุญดี บุญญากิจ และกมลวรรณ ศิริพานิช. (2545). Benchmarking : ทางลัดสู่ความเป็นเลิศทางธุรกิจ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอินโนกราฟิกส์ จำกัด.

- ประชาสรรค์ แสนภักดี. (2550). การสรุปบทเรียนการถอดบทเรียน และการถอดรหัสการพัฒนา. วารสารสาธารณสุขขอนแก่น, 2550 (ฉบับที่ 216 ปีที่ 19), 16.
- _____ . (2541). บนเส้นทางใหม่การส่งเสริมสุขภาพอกวิวัฒน์ชีวิตและสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ หมอชาวบ้าน.
- ประเวศ วะสี. (2541). ทฤษฎีใหม่ทางการแพทย์. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550- 2554). กรุงเทพฯ : สำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.